

6. M. Pater, *Katolicki ruch polityczny na Śląsku w 1866 r.* — 27 XI 1959.

7. W. Korta, *Z najnowszej literatury historycznej o działalności gospodarczej cystersów śląskich w średniowieczu* — 18 XII 1959.

Frekwencja na odczytach naukowych Towarzystwa wynosiła przeciętnie 23 osoby.

W ramach akcji wydawniczej Towarzystwa oraz dzięki pomocy Wydawnictwa Ossolineum ukazały się dalsze 4 zeszyty „Śląskiego Kwartalnika Historycznego Sobótka“, a z Serii B „Sobótka“ — t. VI, *Ci, co przetrwali. Wspomnienia Polaków z Dolnego Śląska*, w opracowaniu M. Orzechowskiego i K. Fiedora. Ukazał się również z. 1 Serii „Documenta Silesiae“, *Ludność polska na Dolnym Śląsku w latach 1918—1939*, w opracowaniu M. Orzechowskiego. Przygotowano do druku następną pozycję z Serii „Documenta Silesiae“, a mianowicie *Szkolnictwo polskie na Śląsku w latach 1919—1929*, w opracowaniu K. Orzechowskiego. W toku są prace nad innym zeszytem Sobótki „B“, a mianowicie *Śląsk i Wrocław w relacjach prasy polskiej z połowy XIX w.*, pod redakcją B. Zakrzewskiego. Ponadto oddano do druku *Bibliografię historii Śląska za lata 1948—1955*. Znacznie postąpiły naprzód prace przygotowawcze nad *Bibliografią historii Śląska za lata 1956—1959* oraz nad t. II *Historii Wrocławia*, którym Towarzystwo opiekuje się, mając na to przekazane fundusze przez Radę Narodową Miasta Wrocławia; redakcję i opracowanie prowadzi Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Akcję popularyzacyjną kontynuowano w porozumieniu z szeregiem instytucji społecznych i oświatowych, jak Towarzystwo Wiedzy Powszechnej, Towarzystwo Rozwoju Ziem Zachodnich, Towarzystwo Miłośników Wrocławia i inne. Ogółem wygłoszono 48 odczytów, w większości na terenie Wrocławia i woj. wrocławskiego, a także w Opolskiem i Zielonogórskim. Większe nasilenie akcji odczytowej przypadło na Tydzień Ziem Zachodnich. Objęła ona szeroki wachlarz tematów z zakresu przeszłości Śląska od początków państwa polskiego po w. XX, ze szczególnym uwzględnieniem polskości tej ziemi i jej historycznych związków z Polską po przejściu jej pod panowanie obce. Na podkreślenie zasługują cykle odczytów wygłoszonych przez członków Towarzystwa w ramach wykładów Uniwersytetu Powszechnego, zorganizowanego we Wrocławiu przez TWP i TWm, w Ośrodku Wiedzy o Ziemiach Zachodnich, uruchomionym w Bolkowie przez TWP, oraz w ośrodku szkoleniowym przy KW PZPR w Opolu. Odczyty wygłaszano również na konferencjach nauczycielskich, organizowanych przez Kuratorium wrocławskie, oraz w niektórych wrocławskich zakładach pracy i jednostkach wojskowych. Udzielano również pomocy wrocławskiemu punktowi konsultacyjnemu dla studentów zaocznych Wyższej Szkoły Nauk Społecznych.

Kazimierz Orzechowski

PRACE HISTORYCZNE KATEDR WYDZIAŁU PRAWA UNIWERSYTETU WROCLAWSKIEGO

W systemie studiów prawniczych, w szczególności zaś na niższych latach tych studiów, reprezentowane są również dyscypliny historyczne, mianowicie historia państwa i prawa polskiego, powszechna historia ustrojów i prawa, prawo rzymskie, historia doktryn polityczno-prawnych itp. Trzy pierwsze z wymienionych posiadają swe własne katedry w ramach Wydziału Prawa. Ponieważ ich działalność (szczególnie pierwszej z nich) jest na Uniwersytecie Wrocławskim bardzo silnie powiązana ze

Śląskiem, zatem wzmianka o nich powinna znaleźć się na łamach „Śląskiego Kwartalnika Historycznego“.

Zakład Historii Państwa i Prawa Polskiego nie jest i nie był nigdy instytucją szeroko rozbudowaną. Jego skład osobowy nie przekraczał 5 osób, przez długi czas był nawet mniejszy. W chwili obecnej obok profesora dra S. Wysłoucha, który kieruje zakładem od chwili jego powstania¹, znajduje się w nim dwu samodzielnych pracowników naukowych (doc. dr F. Ryszka, doc. dr K. Orzechowski), adiunkt (dr K. Jonca) oraz st. asystent (mgr F. Połomski).

Mimo iż Zakład reprezentował zawsze i nadal reprezentuje swój własny i odrębny kierunek zainteresowań badawczych, współpracował jednak najściślej z Wrocławskim Oddziałem Instytutu Zachodniego w Poznaniu aż do chwili zlikwidowania tego Oddziału. Następnie, gdy po kilku latach powstał Instytut Śląski w Opolu, również i z nim nawiązana została ścisła współpraca, będąca niewątpliwie w pewnym sensie kontynuacją form i celów badawczych, reprezentowanych ongi we Wrocławskim Oddziale IZ. Ścisłość i żywość wspomnianej współpracy płynie m. in. z faktu, iż kierownik Zakładu, prof. dr S. Wysłouch, był ongi kierownikiem Oddziału Wrocławskiego IZ, obecnie zaś pełni obowiązki przewodniczącego Rady Naukowej Instytutu Śląskiego.

Współpraca Zakładu z Instytutem Zachodnim i obecnie Instytutem Śląskim polega przede wszystkim na udziale pracowników Zakładu (przede wszystkim młodszych) w Sekcji Dokumentacji, kierowanej przez prof. Wysłoucha. Prócz tego w chwili obecnej — podobnie jak ongi — skupiona wokół Zakładu grupka młodzieży prawniczej o wyraźnych zainteresowaniach historyczno-prawnych jest również objęta ramami Sekcji albo też pozostaje z nią w kontakcie. W ten sposób zaawansowani studenci zapoznają się z pracą archiwalną i warsztatem pracy historyka, co w niejednym wypadku doprowadza do zdobycia przez nich pierwszych ostróg w dziedzinie studiów naukowych.

Rezultaty pracy Sekcji Dokumentacji, istniejącej w ramach Instytutu Zachodniego, wyrażają się w czterech tomach „Studiów Śląskich“, wydawanych jako osobne zeszyty „Przeglądu Zachodniego“. Występują tam wielokrotnie nazwiska wszystkich młodszych pracowników Zakładu, którzy tutaj właśnie publikowali najwcześniejsze swe opracowania. Tematyka tych publikacji dotyczyła początkowo bez wyjątku problemów ochrony mniejszości na Górnym Śląsku w latach 1922—1939; to bowiem była dziedzina, którą do 1950 r. zajmowali się pracownicy i współpracownicy Zakładu. Następnie jednak obserwować się dają dość istotne odchylenia. Oto F. Ryszka koncentruje swą uwagę na społecznej i gospodarczej problematyce Śląska, wychodząc poza wąskie ramy ochrony mniejszości². Z drugiej strony K. Orzechowski podejmuje studia szczegółowe nad dziejami uwłaszczenia na Śląsku, najpierw patrząc na rzecz w sposób historyczno-gospodarczy³, następnie zaś w czysto historyczno-prawny⁴. W ślad za pracami F. Ryszki idą drobne studia K. Joncy i J. Jończyka, wów-

¹ W ciągu pierwszych kilku miesięcy istnienia Zakładu w 1945 r. opiekował się nim zastępco śp. prof. dr Iwo Jaworski.

² F. Ryszka, *Ustawa o ochronie granic Rzeszy z 1937 r. jako narzędzie ucisku robotnika polskiego na Górnym Śląsku* (Przegląd Zachodni, 1949, z. 5/6); tenże, *Radykalizm społeczny ludności Górnego Śląska na przełomie lat 1918/1919* (ibid., 1950, z. 7/8); tenże, *Kapitał monopolistyczny na Górnym Śląsku i formy jego polityki* (ibid., 1952, z. dod.).

³ K. Orzechowski, *Uwagi o przebiegu i rezultatach uwłaszczenia w powiecie kozielskim na Górnym Śląsku* (ibid.).

⁴ K. Orzechowski, *Przekształcenia praw chłopów do ziemi na Górnym Śląsku w końcu XVIII i w pierwszej połowie XIX wieku* (Czasopismo Prawno-Historyczne, t. VI, z. 1).

czas studentów jeszcze, ściśle współpracujących z Zakładem⁵. Debiut K. Joncy był zresztą jeszcze wcześniejszy i dotyczył szczegółowego problemu reformy rolnej na Górnym Śląsku⁶.

Po likwidacji Wrocławskiego Oddziału Instytutu Zachodniego działalność Zakładu osłabła w dziedzinie kształcenia młodej kadry, ponieważ dotychczas stosowane w tym zakresie formy musiały odpaść. Tym jednak intensywniej posuwała się naprzód indywidualna praca poszczególnych członków Zakładu. Prof. S. Wysłouch wydał w tym czasie swe wielkie studium, prawdziwie pionierskie, o przebiegu i rezultatach koncentracji w rolnictwie śląskim⁷, F. Ryszka pogłębił i pomnożył swe studia nad społeczno-gospodarczymi dziejami Górnego Śląska⁸ i wspólnie z S. Ziembą z Katowic opublikował książkę pt. *Dwa dziesięciolecia huty Kościuszko*⁹. Wreszcie K. Orzechowski kontynuował dalej swe dociekania na temat uwłaszczenia¹⁰, które w końcu doprowadziły go do szeroko zakrojonych studiów nad dziejami prawa własności na Śląsku w schyłkowym okresie feudalizmu¹¹. Ostatni wreszcie rok przynosi dwie duże prace, będące niewątpliwie najwyższym wyrazem dotychczasowej naukowej działalności dwu młodszych samodzielnych pracowników Zakładu. Chodzi tu mianowicie o książkę F. Ryszki i J. Popkiewicza pt. *Przemysł ciężki Górnego Śląska w gospodarce Polski międzywojennej (1922—1939)*, Opole 1959, wykonaną w ramach Zakładu oraz Zakładu Historii Śląska PAN, oraz o historyczno-prawne studium K. Orzechowskiego pt. *Chłopskie posiadanie ziemi na Górnym Śląsku u schyłku epoki feudalnej (posiadanie lassyckie)*, Opole 1959.

Prace młodszych pracowników i współpracowników Zakładu, którzy nie mają już nic wspólnego z dawną Sekcją Dokumentacji Instytutu Zachodniego, po raz pierwszy zostały opublikowane w 1956 r. w „Zeszytach Naukowych Uniwersytetu Wrocławskiego“, Prawo II. Pojawiają się tam nazwiska J. Jąderki i A. Koniecznego¹².

Zorganizowanie Instytutu Śląskiego z siedzibą w Opolu ponownie zmieniło sytuację Zakładu Historii Państwa i Prawa Polskiego, stwarzając dlań większe możliwości pracy nad młodą kadrą. Utworzona przy Instytucie pod kierownictwem prof. Wysłoucha Sekcja Dokumentacji zrzeszyła znów najmłodszych pracowników i współpracowników Zakładu. I znów — podobnie jak przed kilku laty — młodzi ludzie zasiedli nad przebogatymi archiwaliami b. Rejencji Opolskiej, studiując dzieje ochrony mniejszości na Górnym Śląsku. Podobnie też jak poprzednio drobne ich

⁵ J. Jończyk, *Strajk górników w 1871 r. w Królewskiej Hucie na tle sytuacji klasy robotniczej na Górnym Śląsku* (Przegląd Zachodni, 1952, z. dod.); K. Jonca, *Strajk na Górnym Śląsku w 1889 roku* (ibid.).

⁶ K. Jonca, *Komasacja gruntów w Starym Koźlu w latach 1861—1878* (ibid., 1952, z. 1/2).

⁷ S. Wysłouch, *Studia nad koncentracją w rolnictwie śląskim w latach 1850—1914. Struktura agrarna i jej zmiany*, Wrocław 1956.

⁸ F. Ryszka, *Kulisy decyzji w sprawie Śląska w 1921 r.* (Kwartalnik Historyczny, 1953, z. 1).

⁹ F. Ryszka, S. Ziembka, *Dwa dziesięciolecia huty Kościuszko*, Warszawa 1956.

¹⁰ K. Orzechowski, *Kwestia chłopska na Śląsku w pierwszej połowie XIX wieku* (Szkice z dziejów Śląska, t. II, Warszawa 1956); tenże, *Stosunki agrarne i walka chłopów w dawnym powiecie bytomskim od połowy XVIII do połowy XIX wieku* (Dziewięć wieków Bytomia, Stalinogród 1956).

¹¹ K. Orzechowski, *Własność feudalna i jej przekształcenia u schyłku epoki (głównie na tle stosunków Europy środkowej, ze szczególnym uwzględnieniem Śląska)* (Czasopismo Prawno-Historyczne, t. IX, z. 2).

¹² A. Konieczny, *Przyczynek do kwestii wiarygodności danych statystycznych F. A. Zimmermanna* (Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego, Prawo II); J. Jąderko, *Uwagi o dochodowości górnośląskich gospodarstw zagrodniczych w pierwszej połowie XIX wieku* (ibid.).

prace mają możliwość ukazywać się w specjalnym wydawnictwie: „Studiach Śląskich” (Seria 2), stanowiących już obecnie odrębną ciągłą pozycję. Dotychczas ukazały się dwa tomy¹³.

W chwili obecnej w Zakładzie Historii Państwa i Prawa Polskiego reprezentowane są następujące kierunki badań. Prof. dr S. Wyslouch kontynuuje swe studia nad koncentracją w rolnictwie poza r. 1914, tym razem skupiając silniej swą uwagę na prawnej sytuacji proletariatu rolnego na Śląsku. F. Ryszka po niemal rocznym pobycie w NRF i Francji (w r. 1958) prowadzi obecnie szeroko zakrojone badania nad ideologią i formami ustrojowymi faszyzmu¹⁴. K. Orzechowski, poświęciwszy niemal dziesięciolecie problematyce prawnej i gospodarczej wsi śląskiej w XVIII i XIX w., po kilkumiesięcznych studiach archiwalnych w NRD przerzucił się obecnie zdecydowanie do zagadnień ustrojowych Śląska. Pewne zapowiedzi tej decyzji widać było już wcześniej¹⁵, w chwili obecnej jej pierwszym wyrazem jest oddane do publikacji drobne studium o tzw. *Dreidinge* oraz *Dreidingsgelder* na Śląsku w ostatnim stuleciu feudalizmu. Dr K. Jonca, dawny uczeń Kierownika Zakładu, od kilku miesięcy znów tego Zakładu pracownik, pozostał wierny swym zainteresowaniom dziejami klasy robotniczej (szczególnie z prawniczego punktu widzenia) w drugiej połowie XIX stulecia. Najmłodszy z pracowników Zakładu, mgr F. Połomski, zajmuje się nadal problematyką dwudziestolecia na Górnym Śląsku. Konkretnie interesują Go dwa zagadnienia: działalność niemieckiego Urzędu dla Spraw Mniejszości na Górnym Śląsku oraz problem sterylizacji członków mniejszości w świetle hitlerowskiego ustawodawstwa.

Prócz wymienionych powyżej instytucji Zakład współpracuje z Instytutem Nauk Prawnych oraz Instytutem Historii PAN, Wrocławskim Towarzystwem Miłośników Historii, Wrocławskim Towarzystwem Naukowym (Komisja Śląska) oraz z Towarzystwem Rozwoju Ziem Zachodnich.

Katedra Powszechnej Historii Ustrojów i Prawa jest mniej liczna niż Zakład dotychczas omówiony. W jej skład wchodziło dwu samodzielnych pracowników naukowych (prof. dr I. Jaworski, prof. dr L. Winowski) i dwóch pomocniczych (mgr T. Janaszówna, mgr E. Klein). Po śmierci prof. Jaworskiego (w roku ubiegłym) kierownictwo katedry objął prof. L. Winowski. Jej skład osobowy został uzupełniony ostatnio przez zatrudnienie doc. dra J. Baszkiewicza z IP PAN w charakterze samodzielnego pracownika Katedry.

Włączenie się pracowników Katedry Powszechnej Historii Ustrojów i Prawa do badań nad problematyką śląską jest stosunkowo niedawnej daty i wyraża się dotychczas rozprawą prof. Winowskiego pt. *Polityka wyznaniowa Fryderyka II na Śląsku*¹⁶ oraz źródłoznawczymi studiami E. Kleina (*Minderheitspolitische Lageberichte jako źródło do historii Polaków na Śląsku Opolskim w latach 1936—1945*¹⁷, obecnie nadal kontynuowane).

¹³ „Studia Śląskie”, Seria nowa, Opole 1958. Znajdują się w nich m. in. prace: F. Połomski, *Zamierzenia likwidacji działaczy polskich na Opolszczyźnie w latach 1939—1944*; A. Konieczny, *Ograniczenia swobody w zawieraniu małżeństw wśród chłopów na Górnym Śląsku w drugiej połowie XVIII i na początku XIX wieku*.

¹⁴ Z zakresu tej problematyki dotychczas ukazały się: F. Ryszka, *Spór o wprowadzenie niemieckiego prawa cywilnego na tzw. „ziemie włączone” (w czasie okupacji)* (Czasopismo Prawno-Historyczne, t. XI, z. 1); tenże, *Intelektualiści i hitleryzm* (Kwartalnik Historyczny, 1959, z. 2).

¹⁵ K. Orzechowski, *Uwagi o komornikach na Górnym Śląsku u schyłku epoki feudalnej* (Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego, Prawo II, Wrocław 1956).

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ „Studia Śląskie”, Seria nowa, t. I, Opole 1958.

Również z czterech osób składa się Katedra Prawa Rzymskiego, trzecia z historycznych katedr Wydziału Prawa. Kieruje nią doc. dr J. Falenciak. Samodzielnym pracownikiem przy Katedrze jest prof. dr M. Wyszynski, pomocniczymi dr M. Staszaków oraz mgr A. Jankowski. Bezpośrednio Śląska dotyczą tylko badania doc. J. Falenciaka, który opublikował studium pt. *Crimen obiiciendum et probandum in modum exceptionis in narracji Księgi kerykowskiej*¹⁸, obecnie zaś pracuje nad rozprawą *Renuntiatio w Księdze henrykowskiej*. Są to, w sumie biorąc, badania nad prawem rzymsko-kanonicznym na Śląsku, jako nad prawem przeciwstawnym do średniowiecznego *mos Polonicus* na tych ziemiach. Prace dra Staszkowa dotyczą przede wszystkim polskiego wiejskiego prawa sądowego i opierają się na materiale małopolskim. Są to: *Przestępstwa przeciw Kościołowi i religii w księgach sądowych wiejskich*¹⁹; *Zabójstwo i zranienie w sądownictwie wiejskim Małopolski w XV—XVIII wieku*²⁰ oraz *Kradzież w sądownictwie wiejskim Małopolski w XV—XVIII wieku*²¹. Problematyka badawcza prof. Wyszynskiego obraca się głównie wokół zagadnień późnego prawa rzymskiego i jego ewentualnych wpływów na prawo obowiązujące w Polsce.

Pracownicy Katedry Powszechnej Historii Ustrojów i Prawa oraz Katedry Prawa Rzymskiego współpracują z Instytutem Nauk Prawnych PAN, Wrocławskim Towarzystwem Naukowym oraz z Instytutem Śląskim w Opolu.

Stefania Słowikowa

WYDAWNICTWO ZAKŁADU NARODOWEGO IM. OSSOLIŃSKICH W LATACH 1956—1959

Od ostatniego sprawozdania z działalności Wydawnictwa Zakładu Narodowego im. Ossolińskich w „Sobótce“ upłynęły już prawie cztery lata. W okresie tym Ossolineum przeżyło w r. 1956 dwa jubileusze — 130-lecie istnienia oraz 10-lecie pobytu we Wrocławiu.

Cztery lata to bardzo dużo w życiu instytucji, zwłaszcza gdy w okresie tym następuje stały rozwój, krystalizowanie profilu, przynależności i jej zadań. O tym, że rozwój miał istotnie miejsce, najbardziej przekonują liczby. Gdy w r. 1955 liczba pozycji wydanych przez Ossolineum wynosiła 181 i 2685 arkuszy, to w r. 1956 — 208 pozycji i 3199 ark., w r. 1957 — 215 pozycji i 3903 ark., w r. 1958 — 218 pozycji i 3822 arkusze, by w r. 1959 osiągnąć 257 pozycji o sumie 4574 arkuszy.

Naturalnie, tak znaczny rozwój Wydawnictwa oraz łączące się z tym bogactwo tematyczne i edytorskie były możliwe dzięki skryształowaniu jego profilu i przynależności. W okresie tym Ossolineum działa przede wszystkim jako wydawnictwo Wydziału I Polskiej Akademii Nauk. Gros planu Wydawnictwa stanowią prace zleczone przez instytuty i zakłady naukowe podległe Wydziałowi I. Łączy się z tym coraz bardziej sprecyzowany profil Ossolineum jako Wydawnictwa typu humanistycznego o charakterze naukowym.

¹⁸ „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego“, Prawo III, Wrocław 1958.

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ *Ibid.*, Prawo IV, Wrocław 1958.

²¹ *Ibid.*, Prawo VI, Wrocław 1959. Obecnie dr Staszaków oddał do druku analogiczne studium pt. *Przestępstwa i kary w sądach wiejskich Małopolski w XV—XVIII wieku*.